

DO 26 SEP

BALTHASAR NEUMANN CHOR, ENSEMBLE & SOLISTEN

REGINALD MOBLEY COUNTERTENOR • **ALEX POTTER** COUNTERTENOR
THOMAS HENGELBROCK DIRIGENT

SPOT/DE OOSTERPOORT

20.15 UUR

PROGRAMMA

Georg Friedrich Händel
(1685-1759)

Dixit Dominus HWV 232

Pauze

Johann Sebastian Bach
(1685-1750)

Gott soll allein mein Herze haben BWV 169

Jesu, meine Freude BWV 227

Balthasar Neumann Chor & Ensemble

Het is inmiddels meer dan 25 jaar geleden dat de Duitse violist en dirigent Thomas Hengelbrock het Balthasar-Neumann Chor heeft opgericht. En al meer dan 20 jaar toert hij met een instrumentaal ensemble, dat dezelfde naam draagt, de wereld rond. Hengelbrock werkt met authentieke instrumenten en stelt graag originele programma's voor om het publiek te laten kennismaken met vrijwel onbekende werken en om zijn grote liefde en passie voor muziek te delen.

Thomas Hengelbrock

Thomas Hengelbrock is de oprichter van het Balthasar Neumann Chor en Ensemble en chef associé van het Orchestre de Paris. Van 2011 tot 2018 was hij chef-dirigent van het NDR Elbphilharmonie Orchester, waarmee hij in januari 2017 de Elbphilharmonie van Hamburg opende. Thomas Hengelbrocks repertoire reikt van de zeventiende eeuw tot nu. Als assistent van Antal Doráti, Witold Lutosławski en Mauricio Kagel zou hij al vroeg een grote affiniteit met hedendaagse muziek ontwikkelen. Een belangrijke stimulans voor zijn rol binnen de historisch geïnformeerde uitvoeringspraktijk was Nikolaus Harnoncourts Concentus Musicus Wien, waarin hij violist was. Later speelde Hengelbrock zelf een grote rol in de verspreiding van het gebruik van historische instrumenten in het Duitse concertleven, met name sinds de oprichting van het Balthasar-Neumann-Chor in 1991 en het Balthasar-Neumann-Ensemble in 1995. Thomas Hengelbrock stond tevens aan het roer van de Deutsche Kammerphilharmonie Bremen (1995-1998), het Feldkirch Festival (2000-2006) en de Volksoper Wien (2000-2003). Hij is een graag geziene gastdirigent bij orkesten en operahuizen over de hele wereld. In 2011 maakte hij zijn debuut op de Bayreuther Festspiele met Wagners Tannhäuser. In 2016 ontving Thomas Hengelbrock de Herbert von Karajan Musikpreis.

Reginald Mobley

Contratenor Reginald Mobley wijdde zich eerst aan de schilderkunst alvorens te kiezen voor een carrière als zanger. Hij studeerde zang aan de University of Florida met Ronald LaFond en aan de Florida State University met Roy Delp. Hij is vast lid van het vocaal ensemble Seraphic Fire en treedt op met tal van Amerikaanse ensembles zoals Apollo's Fire, Dartmouth Handel Society, Portland Baroque Orchestra, North Carolina Baroque Ensemble, San Antonio Symphony en Early Music Vancouver. Daarnaast is hij ook te horen in hedendaagse muziektheaterproducties, cabaret shows en jazzclubs.

Alex Potter

Nadat hij zijn muzikale carrière begon als koorzanger aan de kathedraal van Southwark, was Alex Potter student en zanger aan het New College van Oxford. Daarna studeerde hij zang en barokke uitvoeringspraktijk aan het Schola Cantorum in Basel bij Gerd Türk en Evelyn Tubb. Alex Potter trad op met dirigenten als Philippe Herreweghe, Thomas Hengelbrock, Lars Ulrik Mortensen, Philippe Pierlot, Peter Neumann, Paul Goodwin en Frieder Bernius. Naast talloze concerten met werken van Bach, Händel en andere gevestigde waarden, is hij bijzonder geïnteresseerd in het brengen en opnemen van minder bekende werken. Potter is te horen op talrijke cd-opnamen.

TOELICHTING

Händel In Italië

Terwijl Händel algemeen bekendstaat als Duits-Engels componist, is minder bekend dat hij inderdaad geruime tijd in Italië heeft doorgebracht, als jonge componist. Onder meer op instigatie van Gian' Gastone de Medici reisde hij in de tweede helft van 1706, 21 jaar oud, naar Florence – over zijn lotgevallen daar is niet veel bekend. Tegen het begin van het volgende jaar kwam Händel in Rome aan, waar hij belangrijke kardinalen tot zijn opdrachtgevers mocht rekenen: Carlo Colonna, Benedetto Pamphili en Pietro Ottoboni. Ook hier was zijn belangrijkste productie religieuze muziek. Colonna bestelde in april 1707 een grootschalige zetting van de psalm Dixit Dominus. Dit was nog maar het begin van een lange reeks werken.

Dixit Dominus

Deze psalmzetting is een enorm virtuoos werk en Händel vraagt van de zangers enorme vocale hoogstandjes en strooit kwistig met indrukwekkende effecten. In het indrukwekkende openingskoor plaatst Händel een eenvoudige eenstemmige basismelodie (geïntroduceerd door de sopranen) tegenover een complex meerstemmig geheel dat gevormd wordt door de rest van het koor en het orkest. Na twee serene aria's (één voor alt en één voor sopraan) volgt opnieuw een monumentale koorpassage die naast verschillende mooie voorbeelden van tekstschildering, ook enkele verfijnde fugatische passages bevat. In het duet de torrente is de sfeer

opnieuw heel sereen. De twee vocale solopartijen ontvouwen zich boven een eenvoudige strijkersbegeleiding met herhaalde akkoorden. Het laatste deel is een exuberant Gloria waarin Händel de eenstemmige basismelodie uit de openingspassage opnieuw introduceert. De psalm besluit met een levendig en bezielend Amen.

J.S. Bach - Gott soll allein mein Herze haben

Bach schreef zijn cantate 169 voor 20 oktober 1726, de achttiende zondag na Trinitatis. Het is een zogeheten 'solocantate' voor de alt, waarin het vierstemmige koor slechts optreedt in het eenvoudig geharmoniseerde slotkoraal. Bach heeft de maanden daarvoor al wel vaker solocantates geschreven, maar BWV 169 is de eerste van een vrijwel aansluitende reeks van zulke cantates voor alle stemmen, waarmee hij het lopende kerkelijk jaar gaat besluiten; daaronder het populaire BWV 56 Ich will den Kreuzstab gerne tragen. Het op de persoonlijke vroomheid gerichte karakter van de teksten voor deze reeks solocantates kon pas in 2015 verklaard worden door de identificatie van de tekstdichter, de latere predikant Christoph Birkmann (1703-1771), die van 1724 tot 1727 in Leipzig studeerde, zong en speelde onder Bachs leiding en als piëtist te boek staat.

Terwijl de vocale bezetting van BWV 169 dus bescheiden is, is de instrumentale uitgesproken rijk: naast de gebruikelijke strijkers en continuo twee hobo's d'amore en een taille (althobo) en een obligate orgelpartij,

d.w.z. het orgel (en dan vooral de rechterhand) in een soloroel. Die rol vervult het orgel vaker in cantates uit 1726; dat Bach deze 'orgelcantates' speciaal zou hebben gecomponeerd om zijn oudste zoon, de toen zestienjarige en podiumrijpe Wilhelm Friedemann, te lanceren is een sympathiek maar helaas door de feiten achterhaald sprookje: Friedemann genoot dat seizoen vioollessen bij J. G. Graun in Merseburg.

De delen 1 en 5 van BWV 169 waarin - naast deel 3 - het orgel een markante solo speelt, bewerkte Bach tien jaar later tot de eerste twee delen van het klavecimbelconcert BWV 1053 in E-groot. Maar ook als cantatedelen zijn deze stukken niet origineel, doch bewerkingen van een verloren gegaan concert; verondersteld werd dat dit een te Köthen gecomponeerd concert betrof voor een houtblazer (fluit, hobo (d'amore)?) of een altviool, totdat musicoloog Christoph Wolff in 2005 op goede gronden opperde dat het een in 1725 in de Dresdner Sophienkirche voorgedragen orgelconcert zou kunnen zijn geweest.

De teksten van BWV 169 borduren voort op een passage uit de evangelielezing voor de achttiende Zondag na Trinitatis, Matteüs 22: 34-46, waar Jezus, ondervraagd door joodse schriftgeleerden, het bekende 'dubbelgebed' formuleert: gij zult God liefhebben bovenal, en ('het tweede, daaraan gelijk') uw naasten als uzelf. Pas recitatief (6) zal het laatste deel hiervan behandelen, de voorgaande delen concentreren

zich op de 'Gottesliebe', in haar twee betekenissen: de objectieve, van God uitgaande liefde die mensen als een geschenk overkomt (delen 2 en 3) en de subjectieve, van mensen uitgaande liefde tot God, die een hang naar de wereldse genoegens inhoudt (delen 4 en 5).

J.S. Bach – Jesu meine Freude

In het enorme oeuvre van J.S. Bach nemen de zes motetten waarvan *Jesu, meine Freude* er een van is, een bijzondere plaats in. Enerzijds behoren ze tot een genre dat zijn hoogtepunt al bereikte aan het begin van de 18de eeuw en dat nadien meer en meer in onbruik raakte, waardoor je bijna zou kunnen zeggen dat Bach met zijn motetten nog eenmaal op verblindend hoog niveau een sublieme samenvatting wilde geven van een uitstervende stijl. Het resultaat is het toppunt van westerse polyfonie: zes doorgaans zeer lastig uit te voeren meerstemmige kerkelijke zangstukken.

En aan de andere kant hebben alleen deze motetten in Bach's omvangrijke vocale werk tot op heden een ononderbroken uitvoeringspraktijk gekend. In ieder geval in de Thomas kerk in Leipzig waar Bach in 1723 tot cantor was benoemd. In tegenstelling tot de hoofdmoot van Bach's oeuvre, zijn de zes motetten bij wijze van spreken nooit uit de mode geraakt.

En toch is er over de ontstaans-geschiedenis ervan, wanneer en voor welke gelegenheid ze geschreven werden, niet erg veel bekend. Dat het gelegenheidsstukken waren staat wel

vast en in het geval van *Jesu, meine Freude* wellicht voor de uitvaart van een zekere Johann Maria Kees op 18 juli 1723.

De muzikale achtergrond van het grotendeels vijfstemmige motet *Jesu, meine Freude* is buitengewoon intrigerend. De symmetrische opbouw van dit werk in elf delen is ogenschijnlijk het resultaat van een later arrangement van Bach's eigen hand uit de periode dat hij al in Leipzig woonde. Een eerdere, kortere versie dateert waarschijnlijk nog uit zijn verblijf in Weimar.

Het motet gebruikt alternerend teksten uit de bekende kerkhymne van Johann Franck [*Jesu, meine Freude*] en verzen uit Paulus' 8ste brief aan de Romeinen. De oneven genummerde delen, de hymneteksten vormen een eigen cyclus. Hetzelfde geldt voor de even genummerde delen. Beide cycli hebben een van elkaar verschillend thema dat door de om en om-compositie een complementaire werking krijgt. De eerste cyclus verbeeldt het afscheid van het lichaam van het aardse leven, terwijl in de tweede cyclus de ziel wordt aangespoord zich tot zijn God te verheffen. En ziedaar, in het hart van de compositie staat een vijfdelige fuga waarin het centrale thema van het motet zonneklaar opklinkt: *Ihr seid nicht fleischlich sondern geistlich*. Een fuga als muzikaal retorisch uitdrukkingsmiddel, als symbool van het onstoffelijke in een homofone zetting.

TEKSTEN

Dixit Dominus

1. koor

Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

De Heere heeft tot mijn Heere gesproken: Zit aan Mijn rechterhand, totdat Ik Uw vijanden gezet zal hebben tot een voetbank Uwer voeten.

2. Aria (alt solo)

Virgam virtutis tuae emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.

De Heere zal den scepter Uwer sterkte zenden uit Sion: zeggende: Heers in het midden Uwer vijanden.

3. Aria (sopraan solo)

Tecum principatus in die virtutis tuae, in splendoribus sanctis. Ex utero ante luciferum genui te.

Uw volk zal zeer gewillig zijn op den dag Uwer kracht, in heilig sieraad. Uit de baarmoeder des dagersaads zal U de dauw Uwer jeugd zijn.

4. Koor

Iuravit Dominus et non paenitebit eum: De Heere heeft gezworen, en het zal Hem niet berouwen:

5. Koor

Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech.

Gij zijt Priester in eeuwigheid, naar de ordening van Melchizedek.

6. Solisten en koor

Dominus a dextris tuis, confregit in die irae suae reges.

De Heere is aan Uw rechterhand, Hij zal koningen verslaan ten dage Zijns toorns.

7. Solisten en Koor

Iudicabit in nationibus: Implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum.

Hij zal recht doen onder de heidenen: Hij zal het vol dode lichamen maken: Hij zal verslaan dengene, die het hoofd is over een groot land.

8. Sopraan en koor

De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.

Hij zal op den weg uit de beek drinken, daarom zal Hij het hoofd omhoog heffen.

9. Koor

Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto, Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

Eer aan de Vader en de Zoon en aan de Heilige Geest, Zoals het was in den beginne, en nu en altijd, en in de eeuwen der eeuwen. Amen.

Gott soll allein mein Herze haben

1. Sinfonia

2. Gott soll allein mein Herze haben

Zwar merk ich an der Welt,
Die ihren Kot unschätzbar hält,
Weil sie so freundlich mit mir tut,
Sie wollte gern allein
Das Liebste meiner Seele sein.
Doch nein; Gott soll allein mein Herze
haben:

Ich find in ihm das höchste Gut.

Wir sehen zwar

Auf Erden hier und dar

Ein Bächlein der Zufriedenheit,

Das von des Höchsten Güte quillet;

Gott aber ist der Quell, mit Strömen
angefüllet,

Da schöpf ich, was mich allezeit

Kann sattsam und wahrhaftig laben:

Gott soll allein mein Herze haben.

3. Aria A

Organo obligato, Continuo

Gott soll allein mein Herze haben,

Ich find in ihm das höchste Gut.

Er liebt mich in der bösen Zeit

Und will mich in der Seligkeit

Mit Gütern seines Hauses laben.

4. Recitativo A

Was ist die Liebe Gottes?

Des Geistes Ruh,

Der Sinnen Lustgenieß,

Der Seele Paradies.

Sie schließt die Hölle zu,

Den Himmel aber auf;

Sie ist Elias Wagen,

Da werden wir im Himmel nauf

In Abrahms Schoß getragen.

5. Aria A

Stirb in mir,

Welt und alle deine Liebe,

Dass die Brust

Sich auf Erden für und für

In der Liebe Gottes übe;

Stirb in mir,

Hoffart, Reichtum, Augenlust,

Ihr verworfnen Fleischestriebe!

6. Recitativo A

Doch meint es auch dabei

Mit eurem Nächsten treu!

Denn so steht in der Schrift

geschrieben:

Du sollst Gott und den Nächsten

lieben.

7. Choral

Du süße Liebe, schenk uns deine

Gunst,

Lass uns empfinden der Liebe Brunst,

Dass wir uns von Herzen einander

lieben

Und in Friede auf einem Sinn bleiben.

Kyrie eleis.

Jesu, meine Freude (BWV 227)

Jesu, meine Freude,
Meines Herzens Weide,
Jesu, meine Zier,
Ach wie lang, ach lange
Ist dem Herzen bange
Und verlangt nach dir!
Gottes Lamm, mein Bräutigam,
Außer dir soll mir auf Erden
Nichts sonst Liebers werden.
Es ist nun nichts Verdammliches an
denen, die in
Christo Jesu sind,
die nicht nach dem Fleische
wandeln, sondern nach dem Geist.
(Rom. 8: 1)

Unter deinem Schirmen
Bin ich vor den Stürmen
Aller Feinde frei.
Laß den Satan wittern,
Laß den Feind erbittern,
Mir steht Jesus bei.
Ob es itzt gleich kracht und blitzt,
Ob gleich Sünd und Hölle schrekken:
Jesus will mich decken.
Denn das Gesetz des Geistes, der da
lebendig
machtet in Christo Jesu, hat mich frei
gemacht von
dem Gesetz der Sünde und des Todes.
(Rom. 8: 2)

Trotz dem alten Drachen,
Trotz dem Todes Rachen,
Trotz der Furcht darzu!
Tobe, Welt, und springe,
Ich steh hier und singe
In gar sicherer Ruh.
Gottes Macht hält mich in acht;
Erd und Abgrund muß verstummen,
Ob sie noch so brummen.
Ihr aber seid nicht fleischlich, sondern
geistlich,
so anders Gottes Geist in euch wohnt.
Wer aber Christi Geist nicht hat, der ist
nicht sein.
(Rom. 8: 9)

Weg mit allen Schätzen!
Du bist mein Ergötzen,
Jesu, meine Lust!
Weg ihr eitlen Ehren,
Ich mag euch nicht hören,
Bleibt mir unbewußt!
Elend, Not, Kreuz, Schmach und Tod
Soll mich, ob ich viel muß leiden,
Nicht von Jesu scheiden.
So aber Christus in euch ist, so ist der
Leib zwar tot
um der Sünde willen; der Geist aber ist
das
Leben um der Gerechtigkeit willen.
(Rom. 8: 10)

Gute Nacht, o Wesen,
Das die Welt erlesen,
Mir gefällt du nicht.
Gute Nacht, ihr Sünden,
Bleibet weit dahinten,
Kommt nicht mehr ans Licht!
Gute Nacht, du Stolz und Pracht,
Dir sei ganz, du Lasterleben,
Gute Nacht gegeben.
So nun der Geist des, der Jesum von
den Toten
auferwekket hat, in euch wohnt, so
wird auch derselbige,
der Christum von den Toten
auferwekket hat,
eure sterblichen Leiber lebendig
machen um des willen,
daß sein Geist in euch wohnt.
(Röm. 8: 11)

Weicht, ihr Trauergeister,
Denn mein Freudenmeister,
Jesus, tritt herein.
Denen, die Gott lieben,
Muß auch ihr Betrüben
Lauter Zucker sein.
Duld ich schon hier Spott und Hohn,
Dennoch bleibst du auch im Leide,
Jesu, meine Freude.

(Johann Franck)

